

В. П. Приходько,
к. і. н., заступник голови, Закарпатська обласна державна адміністрація

РЕАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЯМИ В РЕГІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Досліджено складові інвестиційної сфери регіону із застосуванням системних принципів. Виділено основні фактори реалізації системного підходу до стратегічного управління інвестиціями в регіональній економіці.

The structure of the investment areas of the region using systematic principles. The main factors of a systematic approach to strategic management of investments in the regional economy.

Ключові слова: інвестиційна сфера, класифікація, регіон, розвиток, стратегічне управління.
Key words: the investment scope, classification, region, development, strategic management.

ВСТУП

Традиційно, вивчаючи багатопланові проблеми, що зазнають складних, різноспрямованих впливів зовнішніх факторів і відрізняються багатоваріантністю ендегенних умов розвитку, вчені використовують системний підхід дослідження, який дозволяє комплексно підійти до їх вирішення. Виділимо обставини, що визначають необхідність застосування системного підходу до стратегічного управління інвестиціями в регіональній економіці. По-перше, існує багатогранність визначень та класифікацій інвестицій, що ускладнює проблему їхнього комплексного дослідження. По-друге, законодавчо визнані цілі та національна стратегія інвестування сталого розвитку, що набувають специфічних рис на мезорівні відповідно до пріоритетів та соціально-економічних орієнтирів окремого регіону. По-третє, будь-яка діяльність, у тому числі інвестиційна, що сприяє змінам певної системи, і сама повинна мати системні риси щодо власної структури та функціональних напрямків, тобто також бути системою.

Крім того, спостерігається потреба в регуляційних діях щодо зрівноваження мотиваційних чинників суб'єктів інвестиційної діяльності: інвесторів (інвестиційного попиту) та власників (виробників) інвестиційного продукту (інвестиційної пропозиції). Область таких дій формує інвестиційну сферу регіону (ICP), визначення та дослідження якої потребує методології системного підходу.

Проблеми активізації інвестиційного процесу у певній галузі та економіці загалом знайшли своє відображення в працях вітчизняних вчених-економістів (О.І. Амоші, О.Б. Альохіна, Ю.М. Бажала, М.Д. Білик, І.О. Бланка, Б.В. Буркинського, Є.А. Бельтюкова, А.І. Бутенка, Б.І. Валуєва, М.С. Герасимчука, А.А. Пересади, І.П. Продіуса, П.С. Рогожина, В.М. Соколенка, В.Г. Федоренка, О.М. Ястремської) та зарубіжних (Г. Александера, Л. Гітмана, М. Джонка, Ф. Фішера, У. Шарпа, Г.С. Шмідта).

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Виходячи з недосконалості стратегічного управління інвестиційною діяльністю, слід сказати про необхідність застосування системного підходу в управлінні інвестиційною сферою регіону, а також уточнення причинно-наслідкових зв'язків перешкод процесу

активізації інвестиційної діяльності в регіоні.
ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Специфіка методології системного підходу [2] відзначається тим, що вона орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта і механізмів, які забезпечують цю цілісність, на виявлення різноманітних типів зв'язків складного об'єкта і їхнє узагальнення. Ми вважаємо, що саме сприйняття суб'єктів інвестиційної сфери й відносин між ними як множини роздроблених, не зв'язаних системними цілями і нерегульованих самостійних суб'єктів господарювання є додатковим фактором гальмування ефективних ринкових перетворень у регіонах.

Слід зауважити, що регіональна інвестиційна сфера в період централізованого управління країною була не стільки системою, скільки підсистемою, елементи якої функціонували на основі внутрішніх і зовнішніх зв'язків, насамперед, організаційно-технологічного характеру. Жорсткі вертикальні й горизонтальні зв'язки, які відрізнялися контрольними цифрами щодо розвитку економіки і будівництва, розподіл переважно централізованих капітальних вкладень, основних матеріальних ресурсів сформували інвестиційну сферу економіки країни як єдину систему, яка позбавила стимулів до саморозвитку регіону і країну в цілому.

Завданням регіональної структурно-інвестиційної політики на сучасному етапі розвитку України є перехід з макроструктурного рівня на мікроструктурний. Місцеві органи влади і управління, поєднуючи зусилля підприємств і організацій, інвестиційних фондів і населення стають основними інвесторами на своїй території: уже сьогодні до 80 % інвестицій в основний капітал здійснюються за рахунок коштів регіональних підприємств і організацій та коштів місцевих бюджетів. Для порівняння: в умовах командно-адміністративної системи частка цих джерел не перевищувала 40 % [1]. Таким чином, зберігаються і зростають можливості не тільки підтримки, але й нарощування інвестиційної активності та поповнення інвестиційних ресурсів у регіонах.

У цій ситуації саме системний підхід дозволить, на нашу думку, домогтися цілісності як у вивченні самої інвестиційної сфери, так і в прийнятті обґрунтованих рішень стосовно стратегії управління інвестиціями в регіональній економіці.

Спробуємо описати інвестиційну сферу регіону за допомогою системних характеристик. Загальна характеристика ІСР може бути з'ясована за допомогою віднесення її до того чи іншого класу систем, основними з яких у теорії систем є наступні [3; 4; 5].

1. Великі системи — системи, що не можуть розглядатися інакше ніж сукупність апріорно виділених підсистем. На нашу думку, кількість суб'єктів інвестиційної діяльності та різноплановість їхніх функцій дають підстави розглядати інвестиційну сферу регіону як велику систему.

2. Складні системи — це системи, побудовані для вирішення багатоцільового завдання; системи, що відбивають різні, непорівнянні аспекти характеристики об'єкта; системи, що включають взаємозалежний комплекс різних моделей.

3. Динамічні системи. Системи часто змінюються і в таких випадках мають розглядатися як динамічні. На відміну від детермінованих систем, яким притаманна тільки одна поведінка змін, такі системи, як соціально-економічні, мають множину усіяких поведінок.

4. Кібернетичні, або керуючі, системи — це один із класів систем, за допомогою яких досліджуються процеси управління в технічних, біологічних і соціальних системах. Суб'єкти інвестиційної діяльності та їхні взаємозв'язки є підсистемою керованою.

5. Цілеспрямовані системи. У реальній дійсності можна розрізнити три класи об'єктів щодо цілеполагання. Вони в наукових дослідженнях трактуються як системи, що не мають цілей (наприклад, явища природи); системи, що мають постійні цілі, закладені в їхні конструкції (різні типи автоматичних машин), та такі, що здатні формувати і змінювати цілі в процесі пристосування до середовища і розвитку (усі соціально-економічні системи).

Таким чином, з огляду на викладене вище інвестиційна сфера регіону може бути охарактеризована як велика, складна, динамічна та імовірна система з вираженою ознакою цілеспрямованості, що має властивості керованості (кібернетична). Широта і складність максимально повного охоплення питань розробки інвестиційної стратегії розвитку екологосоціоекономічних систем регіонів орієнтує дослідження на системне розкриття та вирішення такої комплексної проблеми в рамках системного підходу.

Слід зазначити, що системний підхід не існує у вигляді строгої методологічної концепції: він виконує свої евристичні функції, залишаючись не дуже жорстко зв'язаною сукупністю пізнавальних принципів, основний зміст яких полягає у відповідній орієнтації конкретних досліджень. Ця орієнтація здійснюється подвійно. По-перше, змістовні принципи системного підходу дозволяють фіксувати недостатність старих, традиційних предметів вивчення для постановки і вирішення нових задач. По-друге, його поняття й принципи істотно допомагають визначити нові предмети вивчення, задаючи структурні й типологічні характеристики цих предметів, і таким чином сприяють формуванню конструктивних дослідних програм.

Орловська Ю. наводить низку системних принципів [5], серед яких: цілісність, подільність (структурованість), ізольованість та відносність ізольованості, ідентифікованість, різноманітність, ієрархічність, зв'язок системи і середовища, спостережність та інші. Для дослідження інвестиційної сфери регіону ми скориста-

лися декількома, на нашу думку, основними принципами системного підходу:

1) принципом цілісності: комплекс об'єктів, що розглядаються як система, яка не була б їхня природа, являє собою певну єдність, цілісність, що має загальні властивості й поведінку;

2) принципом структурованості (подільності) — можливість опису системи через встановлення структури, тобто мережі зв'язків і відношень системи; зумовленість поведінки системи не стільки поведінкою її окремих елементів, скільки властивостями її структури;

3) принципом ієрархічності — кожен компонент системи, у свою чергу, може розглядатися тільки як система, а досліджувана в даному випадку система являє собою один з компонентів більш широкої системи;

4) принципом взаємозалежності системи і середовища — система формує і виявляє свої властивості в процесі взаємодії із середовищем, будучи при цьому провідним активним компонентом взаємодії.

Здійснимо дослідження інвестиційної сфери регіону, використовуючи основні системні принципи. Якщо взяти до уваги таку очевидну обставину, що будь-яка система не тільки існує, але й діє, то виявиться, що аналіз навіть простих об'єктів вимагає застосування поняття складної системи, тому що при цьому користуються двома комплексами понять, двома "мовами". З одного боку, досліджується функція системи — усе, що система робить, може робити, повинна робити, а з іншого — схема системи, тобто сукупність елементів, що беруть участь у реалізації функції системи, і методи, за допомогою яких система здійснює свої дії.

З цього погляду нам здається обгрунтованим об'єднання принципів цілісності (функціональності) й подільності (структурованості) у єдиний двоаспектний інструмент дослідження інвестиційної сфери регіону. Такий інструмент дослідження вирішує два типи завдань: аналіз — за заданою схемою знайти реалізовану нею функцію; синтез — за заданою функцією знайти схему, що її реалізує. Задачі як дослідження, так і проектування спочатку формулюються в найзагальнішому вигляді, з великим ступенем невизначеності, що пов'язано з відсутністю інформації як про те, що досліджуваний об'єкт робить (які функції системи), так і про те, яким чином це здійснюється (які схеми реалізують ці функції). Тому на практиці процес пізнання і реалізації отриманих знань для поліпшення чи створення нових речей, методів завжди являє собою складну послідовність операцій аналізу і синтезу, що переплітаються, причому багаторазово повторювану.

Використовуючи ці функціонально-структурні підходи системного аналізу, охарактеризуємо інвестиційну сферу регіону з точки зору системних принципів цілісності й подільності.

Як функцію інвестиційної сфери ми виділяємо реалізацію інвестиційної політики регіону щодо пропорцій відтворення підсистем ЕСЕС регіону та збалансованого розвитку внутрішньорегіональних адміністративно-територіальних одиниць. Як структурні одиниці (загальної схеми) та локальні функціональні зв'язки ІСР ми можемо визначити такі. По-перше, це інвестори, що виступають у ролі кредиторів, замовників, покупців і т.д.

По-друге — інституціональні ринкові структури, що забезпечують перетворення інвестицій в основний капітал на виробничій і товарній стадіях їхнього обігу (комерційні банки, кредитні організації, ріелтерські контори тощо).

По-третє, будівельно-монтажні організації, що перетворюють інвестиційні ресурси в об'єкти основного капіталу.

Четверта складова — інноваційні організації, у яких здійснюються науково-технічні розробки з метою їхнього подальшого використання в процесі створення основного капіталу (науково-дослідні інститути, проектно-конструкторські організації, дослідно-експериментальні виробництва, проектно-дослідні організації).

П'ята — проектувальники, що виконують функцію розробки архітектурної, будівельної, технологічної і кошторисної документації.

Шоста складова — виробники інвестиційних ресурсів (будівельних матеріалів, виробів і конструкцій, будівельних машин і механізмів, технологічного, енергетичного й іншого устаткування).

Сьома — логістичні фірми, що забезпечують наповнення товаропровідної мережі й доведення товарів і послуг до суб'єктів інвестиційної діяльності.

Восьмою структурною складовою є транспортні організації, що виконують функції транспортування матеріально-технічних ресурсів.

Дев'ята складова — об'єкти фінансової інфраструктури (фондові біржі та ін.), що обслуговують інвестиційний ринок регіону.

Ринок фінансових активів обслуговує ринок капітальних вкладень, підвищуючи його ефективність за рахунок легкого управління фактором "час — ризик": інвестиційний цикл фінансових активів, на відміну від технологічної організації жорсткого інвестиційно-будівельного циклу, є гнучким, він легко реагує на кон'юнктуру фондового ринку. Інвестиційний цикл, що являє собою період від моменту ухвалення рішення з інвестування до моменту продажу фінансових активів, може бути досить короткотерміновим, а самі фінансові активи — потенційно доходними і ліквідними. Саме тому інституціональні структури, що забезпечують роботу ринку фінансових активів регіону, ми також вважаємо за необхідне включити в структуру інвестиційної сфери регіону.

Дослідження ІСР за допомогою взаємодоповнюючих принципів структурованості (подільності) та цілісності (функціональності) дозволяє нам дати більш комплексне визначення інвестиційної сфери регіону як сфери врегульованих дій суб'єктів інвестиційної діяльності з приводу акумуляції інвестиційних ресурсів та їхнього вкладення у стратегічні напрями визначеного типу роз-

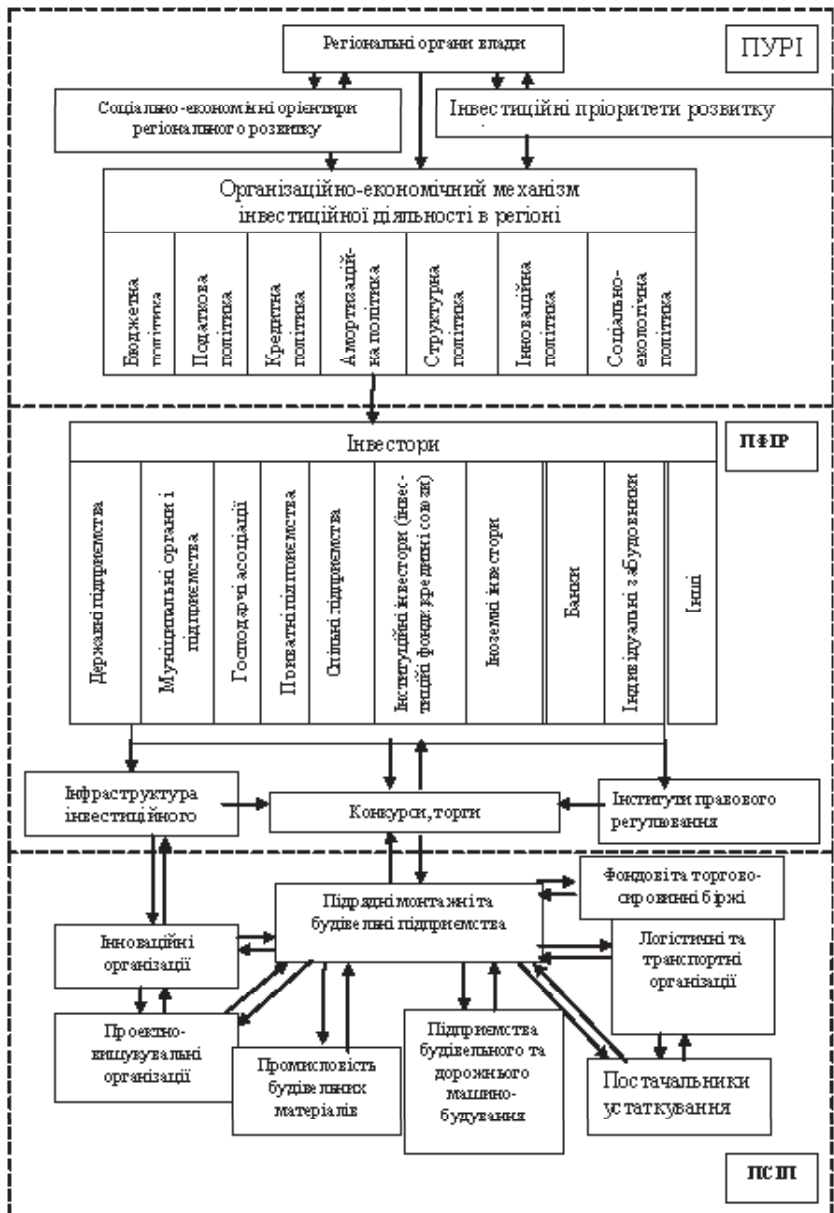

Рис. 1. Структурно-функціональна основа системи інвестиційної сфери регіону

витку регіону.

В агрегованому вигляді підприємства, організації та різноманітні інституціональні одиниці (суб'єкти) інвестиційної діяльності разом з елементами та механізмами її регіонального управління утворюють структурно-функціональну схему інвестиційної сфери регіону як системи інвестиційного забезпечення регіонального розвитку (рис. 1). Нами виділені три основні складові (підсистеми) інвестиційної сфери регіону: підсистема створення інвестиційної продукції (ПСІП); підсистема формування інвестиційного ресурсу (ПФІР) та підсистема управління та регулювання інвестиційною діяльністю (ПУРІД).

Підсистему створення інвестиційної продукції утворюють підприємні будівельні та монтажні підприємства, проектні організації, постачальники (виробники) устаткування, підприємства забезпечення інноваційно-інформаційним продуктом, науково-технічною продукцією. До підсистеми формування інвестиційного ресурсу ми відносимо інвесторів-замовників, фінансово-кредитну підсистему

Таблиця 1. Систематизація причинно-наслідкових зв'язків перешкод процесу активізації інвестиційної діяльності в регіоні

Чинники: фактори трансформаційної кризи	Наслідки: прояви перешкод активізації інвестиційної діяльності	
	Погіршення інвестиційного клімату	Обміління інвестиційних джерел
1. Дефіцит платоспроможного попиту	Неповна завантаженість виробничих потужностей	Зменшення потреби в інвестуванні
2. Надмірний податковий тиск	«Тінізація» з значної частки прибутку	Втрата можливості інвестування цих сум
3. Слабкий прояв стимулюючої функції фінансово-кредитної системи	Висока реальна ставка відсотка	Непомірні вимоги до «віддачі» від інвестицій роблять їх неефективними
4. Корупційність та зловживання чиновників	Відсутність довіри та позитивних сподівань підприємців	Відсутність умов для планування інвестиційної діяльності
5. Низькі доходи населення	Основна частина доходів йде на споживання	Практично повна відсутність заощаджень населення
6. Зловживання в інвестиційних інститутах	Відсутність довіри вкладників	Відсутність заощаджень населення
7. Відсутність джерел інформації та бажання їх отримати	Низький рівень знань населення та підприємців щодо можливих об'єктів інвестування	Утримання від інвестування та дезактивація («березинні кошти» у вигляді скарбів)
8. Незацікавленість держави щодо стимулювання банків до довгострокового кредитування	Незацікавленість банків у здійсненні менш дохідного довгострокового інвестування, порівняно більш дохідних короткострокових кредитних операцій	Зменшення реальних інвестицій
9. Нерозвиненість інвестиційних інститутів	Нерозвиненість ринку фінансових інвестицій	Відсутність ефективних портфельних інвестицій
10. Структурна криза	Низька рентабельність виробництва, збитки	Брак власних джерел фінансування підприємств

обігу фінансового капіталу та підсистему реалізації майнових прав суб'єктів інвестиційної діяльності. ПУРІД складається зі спеціалізованих підрозділів регіональних органів державного управління та місцевого самоврядування, що розробляють та впроваджують організаційно-економічні механізми регулювання інвестиційних процесів у регіоні. Розглянемо інвестиційну сферу регіону з точки зору другої пари взаємодоповнюючих принципів системного підходу — принципу ієрархічності та принципу взаємозалежності системи та середовища.

Очевидно, що ефективність інвестиційної сфери регіону є інтегральним показником всіх її підсистем та елементів у внутрішньорегіональному розрізі. У свою чергу, сумарна ефективність регіональних систем ІСР зумовлює загальнонаціональний результат інвестиційної сфери України та його макроекономічний ефект. Ефективність інвестиційної сфери ми оцінюємо як масу інвестицій та їхню реалізацію в інвестиційний продукт. Вкрай важливим є поєднання положень регіональної політики держави з пошуком ефективних внутрішніх, специфічних для окремих груп районів області важелів зростання величини й ефективності інвестицій. Мова повинна йти про «стратегічну інвестиційну ініціативу» задля блага окремого регіону та країни в цілому. У такому підході до стратегічних перспектив ІСР нам бачиться конструктивність системного принципу ієрархічності.

У дослідженні проведена систематизація причинно-наслідкових зв'язків факторів інвестиційної кризи як перешкоди активізації інвестиційної діяльності в регіоні (табл. 1).

Що стосується системного принципу взаємозалежності системи і середовища, тут слід наголосити на такому. Інвестиційна сфера регіону, її

взаємодія із зовнішнім середовищем у перехідному періоді визначається наявністю розглянутої трансформаційної кризи, яка вразила всі регіони України та вплинула на процеси інвестиційного забезпечення їхнього розвитку. Як наслідок, об'єктивним явищем національного і регіонального розвитку є інвестиційна криза.

Розуміння причинно-наслідкових зв'язків факторів трансформаційної кризи, що призвели до «обміління» інвестиційних джерел відтворення ЕСЕС, дає методологічну основу розробки та підпорядкування (узгодження) комплексу основних заходів щодо активізації інвестиційних процесів у регіоні та їхнього спрямування на реалізацію концепції сталого розвитку регіону.

ВИСНОВКИ

Таким чином, застосування взаємодоповнюючих системних принципів у дослідження інвестиційної сфери регіону дало змогу отримати такі методологічні результати: застосування принципів цілісності та подільності дало змогу визначити основні підсистеми інвестиційної сфери регіону та резерви отримання синергетичного ефекту від їхньої узгодженої діяльності; застосування принципів ієрархічності та взаємозалежності системи і середовища, дало змогу визначити як загальний перелік проблем активізації інвестиційних процесів в регіоні України, так і їх асиметрію (диференціацію) на нижчому адміністративно-територіальному рівні.

Подібний методологічний підхід стає підґрунтям таких методичних заходів: по-перше, визначення концептуальних заходів стратегічного інвестиційного менеджменту (його цілей та завдань); по-друге, формування на базі концептуальних заходів специфічних інвестиційних стратегій для окремих груп районів адміністративної області.

Визначено, що основна проблема низького рівня протікання процесів відновлення збалансованості господарського комплексу та повної зайнятості населення, низької інноваційної активності в його високотехнологічних галузях регіональних економічних систем полягає не стільки в інвестиційній самодостатності інноваційних вливань, скільки в несформованій стратегії на рівні соціально-економічного розвитку регіонів.

Література:

1. Білорус О.Г. Глобалізація і національна стратегія / О.Г. Білорус. — К.: ВО «Батьківщина», 2011. — 300 с.
2. Геєць В.М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В.М. Геєця. — К.: Фенікс, 2003. — 1008 с.